

Ὁ ἥρωας ἀρνεῖται τὴν σύγχρονή του αὐτὴ κατάσταση, στὴν ὁποία δὲν δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐκφραστεῖ, νὰ ἀμφιβάλλει, νὰ νοιώσει, νὰ ἀφουγκραστεῖ στὴν συνείδησή του, καθὼς ὅλα εἶναι ρυθμισμένα, τακτοποιημένα καὶ μηχανικὰ παραγόμενα, ἀκόμα καὶ τὰ συναισθήματα, ἀκόμη καὶ τὸ κακό. Ὅλα ἔλλογα δικαιολογημένα καὶ τεκμηριωμένα¹⁵.

β) Θεολογικὴ καὶ ψυχογραφικὴ ἀνάλυση στὸ «Υπόγειο»

Ὁ ἀνώνυμος ἥρωας στὸ ἔργο αὐτοῦ τοῦ Ντοστογιέφσκι κινεῖται μεταξὺ Ὁρθοδοξίας, Ψυχανάλυσης καὶ λογικῆς μὲ χαρακτηριστικὴ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Βυθίζεται στὴν συνείδησή του προσπαθώντας νὰ γνωρίσει τὸν ἑαυτό του. Αὐτὴ ἡ ἐνδοσκόπηση τὸν καθιστᾷ θλιβερό, μοναχικό, ἀπομονωμένο, ὥστόσο δὲν εἶναι μόνο αὐτὴ ἡ ἐνδοσκόπηση. Εἶναι καὶ ἡ ἄρνησή του στὸ προσωπεῖο - πρότυπο τοῦ ἔλλογου ἀνθρώπου, τοῦ ἄκρως θετικοῦ, ὅπως τὸν διαμόρφωσε ἡ Δύση καὶ ἐπιβλήθηκε στὶς κοινωνίες. Κατακρίνει σὲ ὅλο τὸ ἔργο τὸν ἔλλογο - θετικὸ ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος δρᾷ μηχανικά, ἄτεγκτα, χωρὶς ἀμφι-

15. Λαδιὰ Ἐλ., «Δοκίμια γιὰ τὸν Ντοστογιέφσκι», (Ἀθήνα: ἐκδόσεις Ἀρμός, 2000), σελ. 93-95.

βολίες, με συνείδηση λογική – ἂν καὶ ἀκούγεται ὀξύμωρο αὐτὸ –, στὴν ὁποία ἔδωσε ὀρισμένες μόνο ιδιότητες ἀφαιρώντας τὴν τὴν καθολικὴ ἀντίληψη, ἐνεργώντας δηλαδὴ μὲ «εὐκλείδειον πνεῦμα».

Ὁ Ντοστογιεφσκικὸς ἥρωας ἐδῶ μιλά ὡς «ἐξ ἀποκαλύψεως», ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ καὶ στρέφεται ἐνάντια στὴν ὀρθὴ λογικὴ τῆς ὀλότητος, ὅπως διαμορφώθηκε. Ὑπερασπίζεται τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου, τῆς βουλήσεώς του, τῆς συνειδήσεώς του, ἢ ὁποία ἐλεύθερα ἀκόμη καὶ τὴν αὐτοκαταστροφὴν θὰ διαλέξει ἐνώπιον τῆς ὑποταγμένης ἀνελεύθερης λογικῆς συνειδήσεως, πὺν ἐπιφέρει τὴν κοινωνικὴ ἀποδοχὴ καὶ ἐπιτυχία.

Ξέρεῖ, ὥστόσο, ὁ ἥρωάς μας πὺς ἡ κατάσταση πὺν ἔχει διαμορφωθεῖ στὴν κοινωνία πὰ εἶναι ἀξίωμα σὰν τοῖχος, ὁ ὁποῖος δὲ σπάει ὅσο καὶ νὰ «βαρέσει καὶ τὸ κεφάλι του πάνω του». Παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν συμβιβάζεται καὶ ἀντιδρᾷ, ἀναλογιζόμενος τὴν ἀξία τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ συγκρουόμενος μὲ τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτὸ στὸ «ὑπόγειο» τῆς συνειδήσεώς του.

Δὲν δρᾷ οὔτε σκέφτεται λογικὰ ἢ συναισθηματικά, ἀλλὰ δρᾷ καὶ σκέφτεται θεολογικὰ καὶ ψυχολογικά. Ἀρνεῖται μὲ σθένος τὸ «2 ἐπὶ 2 ἴσον 4», προκειμένου νὰ διασφαλίσῃ καὶ προστατεύσῃ τὴν ἀνθρώπινη ἐλευθερία.

Ὡς ἓνας ἄνθρωπος, πὺν ἀσπᾶστηκε τὴν ὀρθοδοξία καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ, ξέρεῖ πὺς ἡ ἐλευθερία του ἔχει μεγαλύτερη ἀξία ἀπὸ αὐτὴν τοῦ ἔλλογου ἀνθρώπου τῆς

ολότητας, και γνωρίζει, επίσης, πώς ή συνείδηση είναι μεγαλύτερο άξίωμα από τις λογικές αποφάνσεις του «2 ἐπὶ 2 ἴσον 4». Ωστόσο είναι και άνθρωπος, ο οποίος ἐπηρεάζεται από την περιρρέουσα ατμόσφαιρα, με αποτέλεσμα να ἀμφιβάλλει στην συνείδησή του, ώστε να παλεύει και να βυθίζεται ὅλο και περισσότερο στὸ «ὑπόγειό» του. Αὐτὴ ἡ κατάσταση τὸν ἐξουθενώνει, τὸν ρίχνει σὲ ἓνα πέλαγος ἀντιφάσεων καὶ ἀρνήσεων, ἀνασκαφῶν στὴν συνείδησή του, με αὐτοσαρκασμὸ ὡστόσο. Αὐτὴ ἡ ἐνδοσκόπηση καὶ ὁ ἀτέρμονος λαβύρινθος στὸν ὁποῖον ἔχει βυθιστεῖ τοῦ φέρουν μιὰ παράδοξη ἡδονή· ἡ ἡδονὴ αὐτὴ ὀφείλεται, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος τονίζει, στὴν ταπείνωση ποὺ νοιώθει ἐν συγκρίσει με τὸν ὑπόλοιπο κόσμο, στὴν ἐπίγνωση τοῦ ἀδιεξόδου ποὺ βρίσκεται, ἀλλὰ καὶ στὴν πεποίθηση πὼς ὁτιδήποτε καὶ νὰ γινόταν αὐτὸς δὲν θὰ ἄλλαζε.

Ἀκόμη καὶ στὸ θέμα τῆς ἐκδίκησης συγκρίνεται με τὸν ἔλλογο ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς του. Ὁ ἔλλογος ἐκδικεῖται, διότι θεωρεῖ τὴν ἐκδίκηση δικαιοσύνη, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐξαιτίας «τῶν καταραμένων νόμων» τῆς συνείδησης, ὅπως λέει, παύει νὰ θέλει ἐκδίκηση, διότι οἱ αἰτίες τῆς ἐκδίκησης ἐξανεμίζονται καὶ ὁ ὑπαίτιος ἢ τὸ αἴτιον τῆς ὀργῆς παύει νὰ ὑπάρχει. Ἔτσι, ὁ ἥρωάς μας δὲν ἐκδικεῖται, διότι τὸ θεωρεῖ ἀνεπίτρεπτο καὶ ἡ ἐκδίκηση ἀκολουθεῖ ἀντίστροφη πορεία, καθὼς τὸν κατατρώγει καὶ τὸν τυραννᾷ, ὥστε στὸ τέλος ἀσύνειδα ξεσπάει στὸν ἑαυτό του ὡς εἶδος μαζοχισμοῦ.

Ἀκόμη καὶ στὸν ἔρωτα, πρὸς τὸ τέλος τοῦ μυθιστορήματος, πρὸς τὴν Λίζα, διστάζει καὶ ἀπομονώνεται ἐν τέλει. Ἐνῶ τὴν συμβουλεύει, τὴν προστατεύει καὶ τὴν διδάσκει, μαθαίνοντάς τὴν νὰ ἐλπίζει, ὡστόσο στὸ τέλος ἀπομονώνεται καὶ ἐναντιώνεται στὸν ἔρωτα.

Ἀλλὰ σὲ ποιὸν ἔρωτα τελικὰ διστάζει; Στὸν ἔρωτα τῆς ἠθικῆς κυριαρχίας, τῆς τυραννίας, τῆς ὑποταγῆς καὶ τῶν ὁρμῶν.

Δὲν εἶναι ὁ ἔρωτας τῆς ἀυθυπέρβασης καὶ τῆς ἀλληλοπεριχώρησης καὶ γιὰ αὐτὸ ἀρνεῖται.

Ἐν ὀλίγοις, ὁ ἥρωας στὸ Ὑπόγειο εἶναι διχασμένος μεταξὺ ἐνὸς κόσμου ποὺ βλέπει καὶ ἀποστρέφεται καὶ ἐνὸς κόσμου ποὺ ὁραματίζεται ἀλλὰ δὲν τὸν βλέπει. Αὐτὸς ὁ διχασμὸς τὸν παγιδεύει, τὸν βυθίζει στὸ συνειδησιακὸ τοῦ ὑπόγειο καὶ τὸν καθιστᾷ ἀνίκανο νὰ ζήσει τὴν «πραγματικότητα» τῶν πολλῶν¹⁶.

γ) Κοινωνικὴ καὶ θεολογικὴ ἀνάδυση στὸ “Ὑπόγειο”

Σὲ αὐτὸ τὸ ἔργο ὁ Ντοστογιέφσκι ἐξαπολύει μιὰ πολιτικὴ κατὰ τῶν δυτικόφιλων, κατὰ τῶν ριζοσπαστικῶν σοσιαλιστῶν, ἀκόμη καὶ κατὰ τῶν διδακτικῶν συγγραφέων,

16. Λαδιὰ Ἑλ., «Δοκίμια γιὰ τὸν Ντοστογιέφσκι», (Ἀθήνα: ἐκδόσεις Ἀρμός, 2000), σελ. 46-57.